

Brødremenigheden Christiansfeld

Nr. 4

Oktober - November - December 2023

*Arthur Bøytler venter spændt på at overrække grevinde Sussie buketten
den 13. august til 250 års jubilæet.*

Brødremenigheden i Christiansfeld

Præstebolig:

Lindegade 26
6070 Christiansfeld

Præst:

Jørgen Bøytler
Tlf.: 40361420
boytler@ebu.de

Regnskabskontor:

Nørregade 14 A
6070 Christiansfeld
Tlf.: 74561214

Bank: Reg: 9743
NR: 039 5639714

bmbogholder
@christiansfeld.tv
Tlf. 74561214

Organist:

Juliane Ilgner
Julianeilgner
88@gmail.com

Ældsteråd:

Formand:

Hans Schmidt
Nørregade 3
6070 Christiansfeld
Tlf.: 74561214
info@ovnsaetterne.dk

Jørgen Bøytler
Hans Schmidt
Henning Jacobsen
Anna B. Svennesen
Lars Brock Andersen
Lone Madsen

Forstander:

Käte Thomsen
Tlf.: 40562646
broedremenigheden
@christiansfeld.tv
Redaktør: Käte Thomsen

Templer og kirker

Vi har ikke templer, vi har kirker. Forskellen på en tempelbygning og en kirkebygning er, at til tempelbygningen kommer et menneske med noget at ofre til Gud for at få noget igen, mens vi til kirkebygningen kommer som fællesskab i en fortælling om det, Gud giver til mennesket. I et tempel gælder det, at "jeg giver, for at du skal give". Noget for noget. Det er en romerretlig regel, hvorefter den ene kontraktpart kun er bundet, såfremt den anden part også erlægger sin ydelse. I templet ofrer tempelgængerne for at få velsignelse. I kirken deltager vi i et fællesskab, hvor vores blotte tilstedeværelse, eller tilværelse gør, at vi kan modtage uden at give.

At give noget for at modtage noget, noget-for-noget-tankegangen, ophæves ideelt set i kirkebygningen, men denne ophævelse er hele tiden svær at opretholde, hvorfor også kirkebygningen langt hen ad vejen står i fare for at blive tolket som tempel. Mange kirker, faktisk også nogle af de gamle brødrekirker har haft indretninger, hvor betalende borgere og især adelige kunne få fine pladser og båse, eller lukkede kabiner på pulpiturer, som kunne stå tomme, mens fattige mennesker måtte stå op. En sådan indretning kan betragtes som farisæisk og selvretfærdig, idet de "rigtige" kan sidde i båsen og takke for ikke at være som de andre.

Reformationen gjorde noget ved dette. Med det, der blev den lutherske reformation, indledte Luther også en ændring af brugen af religiøse billeder. Luther var ikke imod, at kirken havde religiøse billeder, men han mente at de kunne misbruges, som f.eks. når de blev tilbedt. Det skete blandt andet i den katolske kirke, hvor helgenbilleder blev dyrket for at forbedre den enkeltes forhold til Gud. Brødremenighedens kirker, især i Europa blev som bekendt bygget efter reformationen og var nærmest uden billeder. Det samme gjaldt kirkerne i den oprindelige Brødrekirke. Det kan tolkes som at kirken netop ikke er et tempel, altså et offersted, men et rum dedikeret til menighedens sam-

ling i forventning om, at vi som mennesker ikke forsøger at bringe Gud noget offer. Kirkerummet er mere et sted, hvor vi modtager noget, Ordet, sakramenterne, Guds nåde. *Jørgen Bøytler*

Christiansfeld 250 års jubilæum

Vi tager hul på sidste kvartal i jubilæumsåret 2023. Kulminationen på festlighederne foregik den 13. august med jubilæumsgudstjeneste, masser af mennesker i byen, en lang række aktiviteter i gader, på torvet og andre steder. HKH Kronprins Frederik og HKH Kronprinsesse Mary deltog i festgudstjenesten, og det samme gjorde

*Fra festgudstjenesten
foto: Svend Løbner*

Deres Excellencer Grev Ingolf og Grevinde Sussie. Efter gudstjenesten besøgte Kronprinsparret og Greveparret byen og Gudsageren. Besøget afsluttedes på Brødremenighedens Hotel med frokost med ca. 110 deltagere.

Festgudstjenesten var velbesøgt, idet vi var omkring 540 kirkegængere. En

*Kronprinsparret med borgmester og præst
foto: Helle Lorenzen*

gruppe søstre og brødre fra Nederland besøgte os hele weekenden. Derudover var der adskillige repræsentanter for det officielle Danmark, biskop Marianne Christiansen, Haderslev og der var gæster fra Brødrekirkens Fastlandseuropæiske Provins og fra den Britiske Provins. Kl. 19.00 fejrede vi Kærlighedsmåltid med Festsalme. Forløbet var bygget op af Juliane Ilgner og Jørgen Bøytler og tog udgangspunkt i en Festsalme, der blev frejret den 13. august 1777 ved Salshusets indvielse. Omkring 170 deltog i Kærlighedsmåltidet.

Vejret var perfekt den 13. august, strålende solskin og varmt, dansk sommer, når den viser sig fra sin bedste side.

Den 12. august blev værket ”Sluttet uendelighed” med tekst og musik af Olga Witte opført i kirken.

Den 13. august 2023 vil blive husket i lang tid fremover, og vi kan fyldt af taknemmelighed sige Gud tak for en enestående festdag.

Jørgen Bøytler

Tale i anledning af 250 års jubilæet i Brødremenighedens kirke den 13. august 2023.

Deres Kongelige Højheder, Deres Excellencer, mine damer og herrer, søstre og brødre.

Vi fejrer i dag Brødremenighedens og Christiansfelds 250 års jubilæum. Det er ikke alle generationer forundt at fejre en så stor begivenhed. Det er med taknemmelighed og glæde, at byen og menigheden kan markere dagen. Hele året 2023 har vi fejret jubilæet, og i løbet af resten af året er der flere spændende begivenheder i vente. Det er i dag, den 13. august, Brødremenighedens traditionelt markerede stiftelsesdag, i år en særlig en festdag i Christiansfeld.

Det er en stor glæde at Hans Kongelige Højhed Kronprins Frederik og Hendes Kongelige Højhed Kronprinsesse Mary er til stede og fejrer dagen sammen med byen og menigheden. Tak for at De kaster glans over dagen ved Deres tilstedeværelse. Ligeledes er vi beærede over, at Grev Ingolf og Grevinde Sussie er til stede for at fejre dagen med os, tak for Deres støtte og interesse gennem årene. Nogle af de tilstedeværende husker stadig at Hendes Majestæt Dronning Margrethe og Hans Kongelige Højhed Prins Henrik var til stede ved byens 200 års jubilæum. Det er velkendt, at Kong Christian VII gav tilladelse til byens etablering i 1771. Siden da har der været bånd knyttet mellem det danske kongehus og Brødremenigheden, noget vi taknemmeligt og ikke uden stolthed ser fortsætte.

I dag er Brødremenigheden en integreret del af samfundet. Byen er i fin stand, bl.a. takket være smukke donationer fra flere af vore danske fonde, herunder Realdania A. P. Møller Fonden og Augustinusfonden, sidstnævnte er til stede i dag. Stor tak!

Jeg vil benytte lejligheden til at sige tak for al den venlighed, medleven og støtte vi som Brødremenighed møder fra Christiansfelds andre borgere, fra kommunen og fra staten. Ser vi fremad, er vi optimistiske. Byen er optaget på UNESCOs Verdensarvsliste, noget der kun kunne blive til virkelighed i et tæt samarbejde

mellem stat, kommune og Brødremenigheden.

Vi ønsker hele Christiansfeld tillykke med jubilæet og glæder os til i de kommende år at arbejde videre med at udvikle byen, modtage talrige gæster, og som Brødremenighed at være dem vi er, en åben, gerne lys og imødekommende menighed, hvor vi ønsker at alle kan føle sig hjemme i et menneskeligt og åndeligt fællesskab.

Dagen i dag minder os om, at ”PÅ GUDS VELSIGNELSE BEROR ALT”, nu og i fremtiden. Tak til Gud og igen, tillykke!

Jørgen Bøytler

SLUTTET UENDELIGHED

Den 12. august blev kompositionen ”SLUTTET UENDELIGHED” spillet i Brødremenighedens kirke i Christiansfeld.

Værket er på anmodning af Jazz i Trekanten og Brødremenigheden i Christiansfeld komponeret i anledning af Brødremenighedens og Christiansfelds 250 års jubilæum. Teksten bygger på afdøde Brødremenighedsmedlemmers levnedsløb. Musikken tager udgangspunkt i Brødremenighedens musikalske tradition.

Koncerten var en enestående oplevelse. Musikken skiftede imellem at være smuk og poetisk som udtryk for fred og glæde til at være krads, udtrykke vrede, angst for døden, lidelse. Det var en koncert, der berørte alle tilstedeværende, som ikke vil glemme denne musikalske oplevelse. Hele kirkerummet i Brødremenighedens kirke, som værket er skrevet til, blev inddraget. Musikere og kor var placeret både på kirkens pulpiturer, på gulvet blandt tilhørerne og foran forsamlingen.

Det betød en oplevelse, der var organisk, poetisk, skræmmende, betagende og musikalsk meget dygtigt udført. Rummet bar med, idet især kontrabas og saxofoner aktivt ”udnyttede” rummets klang og akustik. Korets kakofoni af fremsigelse af sætninger fra levnedsløbene dannede en overgang et lydtæppe, der var intenst og på sin vis skræmmende.

Værket er en nutidig tolkning af en tradition, musisk og verbal, som alle tilhørere måtte tage stilling til. Værket er alt andet end ligegyldigt. Olga Witte har formået at skabe banebrydende musik, der i intensitet, originalitet og musikalsk i overlegen stil er en unik oplevelse, som sjældent set – og hørt.

Jørgen Bøytler

Ældsterådsvalg / Synodevalg

Ordinært Ældsteråds - og Synodevalg afholdes **torsdag den 23.11. 2023**

Valget afholdes i Duetten, Nørregade 14, Christiansfeld fra 17.00 -19.00. Brevstemmer til Ældsterådsvalget kan afgives ved henvendelse på kontoret hos Käte Thomsen eller på tlf. 40 56 26 46 dog senest onsdag den 22. november.

Der skal vælges tre nye Ældsterådsmedlemmer for perioden 1.1. 2024 til 31.12. 2029. Efter tur afgår Lone Madsen, Henning Jacobsen og Hans Dines Schmidt. Lone Madsen og Hans Dines Schmidt er villige til at genopstille.

Der skal ligeledes vælges to medlemmer til Synoden for perioden 1.1. 2024 til 31.12. 2029. På valg er Sissel Madsen og Jørgen Bøytler. Sissel Madsen og Jørgen Bøytler er villige til at genopstille.

Opstilling foregår på menighedsmødet, der afholdes i Duetten torsdag 12. oktober klokken 19.30

Der kan stilles mundtlige forslag. Forslag kan dog også i forvejen indgives skriftligt, og skal i så fald senest den 11. oktober afleveres til Käte Thomsen.

Inden forslag afgives, bør man sikre sig, at vedkommende er villig til at modtage valg/genvalg.

Stemmeret til Ældsterådet har medlemmer af menigheden, der er fyldt 18 år, bosiddende i Kolding eller Haderslev Kommune og ikke er i restance med menighedsbidraget.

Valgbar er stemmeberettigede menighedsmedlemmer, der har været medlem af menigheden i 2 år og bosiddende i Kolding eller Haderslev Kommune og ikke er i restance med menighedsbidraget.

Stemmeret til Synoden har alle medlemmer af menigheden, der er fyldt 18 år og ikke er i restance med menighedsbidraget. Alle vil få tilsendt stemmesedler

Valgbar til Synoden er alle medlemmer af menigheden, der er fyldt 18 år og ikke er i restance med menighedsbidraget.

Valglisten vil være fremlagt på kontoret i Søstrehuset fra den 9.11. 2023

Valget afholdes under henvisning til kirkeordningens paragraffer.

Nyt fra Ældsterådet v. Lars B. Andersen

Siden sidste Menighedsblad har Ældsterådet afholdt tre ordinære- og et ekstraordinært møde.

Jubilæumsfejring:

For Ældsterådet var jubilæumsfejringen d. 13. august kulminationen på mange forskellige forberedelser gennem det seneste år, og vi er taknemmelige over at dagen forløb godt, med mange positive tilkendegivelser både fra nær og fjern. Jubilæumsbogen ”En by på kongens mark” blev færdig og udgivet lige inden jubilæumsfejringen. Både bogen og jubilæumsudstillingen i Søstrehuset er blevet meget fint modtaget.

Udlejning og drift:

Efter en periode med en del ledige lejligheder, er de allerfleste af menighedens lejligheder igen lejet ud. Disse resultater kommer ikke af sig selv, og menighedens håndværkere, udlejer og forstander har arbejdet målrettet med markedsføring, forbedring og vedligeholdelse af lejlighedsmassen, så den fortsat kan være attraktiv på udlejningsmarkedet.

Udlejningsvirksomheden er det økonomiske grundlag for menighedens drift og vedligeholdelsen af denne virksomhed er derfor en hovedprioritet for Ældsterådet.

Menighedens økonomi:

Menighedens engagement i driften af hotel, café og ølkælder har vist sig at være en både økonomisk og administrativ væsentligt større opgave end forventet. Derfor er menighedens økonomiske situation i øjeblikket meget presset. For at håndtere dette har Ældsterådet besluttet, at udskyde en række planlagte arbejder, samt at trække menigheden ud af driften af café og ølkælder så hurtigt det er muligt. Ældsterådet søger at finde løsninger i forhold til driften af de to steder således, at investeringerne i opgraderingen af de to lokaliteter ikke går tabt.

Museumsprojektet:

Den udvendige renovering af Enkehusets vestfløj er nu stort set færdig. Som noget af det sidste udvendige arbejde, vil den faldefærdige røde stald/garagebygning ved vestfløjens nordgavl i den nærmeste fremtid

blive tømt og nedrevet. Herved kommer denne store gule bygning til at stå meget mere markant og veldefineret i området. Nedrivningen af den røde bygning giver bl.a. plads til anlæggelsen af to handicap parkeringspladser til brug for de kommende museumsgæster.

Herrnhuternes Mission i Grønland *fortsættelse fra sidste nr.*

Den 17. marts brugte de deres studietime om aftenen på at læse og gennemgå instruksen.

Det, der var sket, var jo, at de havde gjort som de altid havde gjort, men omstændighederne havde ændret sig. Ved at give Thomas et gevær med på jagt, havde de forbrudt sig mod Instruksen af 1782, 3 post, paragraf 6, hvor det står:

I henseende til skytteri bliver for alle og enhver at iagttage, at der ikke til Grønlænderne enten ved eller uden for Handelens etablissementer, maae udleveres Geværer, Krud eller Blye, for dermed at skyde Ræve eller andet paa sådan Maade, som forhen har gaaet i Svang, at de som har gjort Udlaanet til Grønlænderne tage fordel heraf.

Straffen for denne overtrædelse var mellem 2 og 10 Rigsdaler, eller mere, efter omstændighederne.

Forhøret overfor ledende embedsmænd ved kolonien viser også at Brødremenigheden nu også blev anset for at høre til under handlens myndighed og at handlen påtog sig retten til at hævde sin ret over Brødremenigheden og dens menighed. I August 1783 kom koloniens overassistent og assistenten til Noorlit og beslaglagde de ting Brødrene brugte til at handle med inuitter til deres egen forplejning, og sagde at det var handelsvarer: Der var tobak, krudt, jern, knive, fiskekroge, fingerbøl, nåle, flint og uluit (kvindeknive). I et brev til Missionsdeputationen i Herrnhut forklarede brødrene at værdien af varerne blev givet som kredit i butikken. KGH havde, som bekendt, monopoliseret handlen og forbød nu al tuskhandel mellem Brødrene og deres menighed. I stedet skulle dette nu foregå gennem handlen. Til gengæld, skriver Finn Gad, fik brødrene transportfrihed til personer og private ejendele over Atlanten.

Begyndelsen på enden.

Besværlighederne og konflikterne med kolonimagten udspillede sig på forskellige måder i gennem tiden. Tidligt var det teologiske konflikter, senere trådte

problemer med handlen i forgrunden, enten i form af transport, eller som vi så, intern handel mellem Brødrene og ”deres” Inuit. I det nittende århundrede begyndte de nationalistiske uoverensstemmelser, og det var nu brødrenes tyske ophav der blev et problem.

Kort tid efter Danmarks nederlag til Preussen i 1864 var der forsøg på at fjerne brødrene fra Grønland. Dette mislykkedes, men stemningen blev langt fra bedre. Ved General Synoden i 1889 blev spørgsmålet taget op, om det mon var bedre at opgave den grønlandske mission, hvilket blev nedstemt. Men bevægelsen var i gang. Da Brødremenigheden så det efterfølgende år blev anmodet om at begynde en mission i Tysk Østafrika, i det nuværende Tanzania og Malawi, og indgå i et samarbejde med en række nationale og internationale missionsselskaber og modtage økonomiske midler særligt knyttet til det formål, ja så blev spørgsmålet, om man skulle blive i Grønland, eller anse den mission for at være afsluttet, og i stedet vende sine kræfter og midler mod den østlige side af det afrikanske kontinent.

Den meget indviklede proces i disse år er blevet indgående beskrevet af Henrik Wilhjem i en artikel om Brødremenighedens overdragelse. Men hvor han afviser at de økonomiske motiver skulle have spillet en rolle, må det alligevel slås fast, at de udgifter der var, blev båret af Brødremenigheden alene, og selvom de ikke betalte transport, så var der alligevel en betydelig udgift forbundet med vedligeholdelse og drift af seks missionsstationer, forsyninger, understøttelse til deres medlemmer, og hvad der ellers måtte være. Det var ikke omkostningsfrit. Ligeledes også i henseende til arbejderne.

I mange af deres menigheder rundt omkring i verden, havde de arbejdet hårdt på at uddanne såkaldt indfødt gejstlighed, prædikanter og lærere, noget som de aldrig havde haft held til at udvikle formelt i Grønland. Uformelt havde de haft såkaldte national-hjælpere, altså grønlandske prædikanter, der holdt forsamlinger for menigheden siden 1741. Men en egentlig uddannelse kom det aldrig rigtigt til, og her var danskerne flere år forud, især når man tænker på den inkulturation og omfattende dannelsesproces, som det krævedes for at blive en uddannet kateket, som beskrevet så indsigtfuldt af Søren Thuesen i *Fremmed blandt Landsmænd*.

Brødremenigheden mente, at fordi man ved den danske mission havde ”blandinger” var det lettere at finde kvikkere arbejdskraft dér, hvor man hos brødremenighederne kun havde, ”fuldblods” folk.

Udsigten til at kunne anvende sine midler og medarbejdere på nye missionsmarker var dog formentlig kun den ydre anledning. I løbet af den tiltagende kolonisering i 1800 tallet, var Brødremenigheden i stigende grad blevet gjort og havde gjort sig til et fremmedelement i kolonisamfundet. Det gjaldt boligforhold, organisation, og levevis, teologi, dannelse og kultur, og derfor var det vel på tide at give op. Og så forlod de Grønland, den 24. juni 1900.

Men historien slutter jo overhovedet ikke her. For som jeg nævnte i begyndelsen, er der et omfattende arkivmateriale, som jeg nu vil se lidt nærmere på.

Skriftlige netværk

Som den tyske historiker, Gisela Mettele har påpeget, har Brødremenigheden et globalt netværk, der blev opretholdt ved hjælp af et omfattende kommunikationssystem. Til det kommunikationssystem hørte diariet, beretninger, instruktioner, visitationer, menighedsdage, og fællesnyheder. Dertil kommer selvfølgelig også breve.

Denne kommunikationsiver havde været en del af Brødremenighedens fra begyndelsen. Selv i tiden før Zinzendorfs i 1760, hvor der ikke var nogen egentlig missionsorganisation, var der en strøm af breve til og fra Grønland, dagbøger blev sendt hjem hvert år, lister over medlemmer og spørgsmål om alle mulige ting. I løbet af 1750’erne blev der nedsat et par råd til at prøve at få lidt styr på den voksende globale menighed, og Zinzendorfs svigersøn, baron Johannes von Wattenille, var hovedkorrespondenten med missionerne, og således også med Grønland.

Johannes, som han kaldes i folkemunde var på visitationsrejse til Noorliit i 1751-52 og kaldte sig derefter i korrespondancen med den Grønlandske menighed, Johannes Asasok (den elskende). Efter Zinzendorfs død skete der en omfattende systematisering af Brødremenigheden, blandt andet dens missionsøkonomi, der fra 1762 blev styret af et udvalg, der skulle indhente oplysninger om de enkelte missioners økonomiske situation, deres bygninger, indtjeningsmuligheder med mere.

Herfra blev det så besluttet hvor meget der skulle betales ind til en fælles kasse der kaldtes missionsdiakonien, der så uddelte midler til forskellige ting, blandt andet til at bekoste forskellige ting i Grønland.

Jo mere central styring der blev, jo mere strømlinet blev kommunikationen, men den blev ikke mindre, bare mindre spontan og meget af den hjertens nære kommunikation mellem menighedens medlemmer og Brødrene og Søstrene i Herrnhut, aftog, og kommunikation mellem Europa blev mere administrativ. Jeg kigger lige kort på de enkelte elementer i kommunikationssystemet.

Brevene var embedsbreve, der var skrevet til ledelsen i Tyskland og behandlede problemer i missionen, særlige udfordringer man gerne ville have hjælp til, altså en direkte kommunikation mellem de enkelte Brødre og ledelsen.

Beretninger var sammenfatninger af missionens fremskridt år for år. Fra missionsmarken til ledelsen i Tyskland.

Instruktioner gik den anden vej, og var ledelsens instrukser til Brødrene i missionsmarken. De var baseret på gennemlæsning af indsendt materiale, og indeholdt således forslag til forbedringer, påtegninger, opmuntring, osv. Intet emne var tilsyneladende for ringe til at få opmærksomhed:

54. Der er opstået et spørgsmål om, hvorvidt det vil være til nogen reel nytte at holde høns, og om udgifterne ikke vil være langt større end den lille fordel, der tilgår husholdningen, især fordi de løber rundt på pladsen og alle de omstændigheder, der opstår i den forbindelse, der ikke vil være opbyggeligt eller måske endda en forargelse for de grønlandske børn. Tænk lige på dette punkt.

55. Hvad angår fårene, anser vi derimod for at være en reel mulighed, og vi håber, at Frelseren vil kompensere jer for det, I mister ved at lade rensdyrene være. Men vi finder det upassende, at de optræder så ofte i embedsdagbøgerne (det kunne I hellere fortælle om i jeres breve), dog håber vi dog, at I går videre med sagen, og vi godkender derfor, at I prøver at lave enge, også selv om I hvert år skal betale jeres grønlandske søstre 3,4 Rthl. for arbejdet med disse enge. Glem ikke at gøre god brug af ulden. Selv om I kun bearbejder det til strømper til jeres hus (måske lærer nogle grønlandske kvinder endda at spinde og strikke), vil det alligevel spare Hedningediakonien en udgift.

Hvis der var ting der ikke kunne ordnes per brev, kunne det også ske at der blev foretaget en visitation, som nævnt tidligere. Det vil sige en person udsendt af ledelsen til at komme til fx Grønland, tale med missionærerne og menigheden, overvære forsamlinger, døbe, organisere osv. Pointen var at skabe enhed med

den linje der blev fastlagt i Herrnhut.

Men det var ikke alt sammen tørre tal og organisationstrang. En af de ting som bandt den globale Brødremenighed sammen var nyhedsbrevet, altså Gemeinnachrichten. Dette nyhedsbrev (bind) udkom regelmæssigt og bestod af nyheder fra alle menigheder, der blev sendt rundt til alle menigheder fra 1747. Det vil sige at alle menigheder sendte embedsdagbøger mm ind, og så blev der foretaget et udvalg og en sammenskrivning, og så sendt ud til de forskellige menigheder, sådan så alle kunne følge med i de enkelte menigheder. Her udkom også levnedsløb og måske breve eller andet opbyggeligt materiale. Dette blev læst op i menighederne på særlige menighedsdage, der lå ca. en gang om måneden, i Grønland kun i vinterhalvåret. Fra midt i 1750'erne blev der i Grønland en tendens til at oversætte og læse op fra andre missionssamfund, så som beretninger om menighederne i Surinam, Nordamerika, og de vestindiske øer.

Selvom kommunikationslinjen blev mere bureaukratisk, betød det faktisk ingen særlig ændring i Grønland, og det tror jeg hænger sammen med den manglende økonomiske udvikling. Missionærerne kunne fokusere på deres mission, og når de skulle skaffe mad, skete det sammen med medlemmer. På den måde var der et tæt samvær mellem missionærerne og menigheden. Dette kommer til udtryk i dagbøgerne, der selvom de er embedsdagbøger, eller journaler, der anfører dagenes gang, og forskellige begivenheder, fejringer, rejser, vejret osv. alligevel viser det nære fællesskab mellem missionærer og menighed.

Kort sammenfatning

Brødremenigheden har en lang virkningshistorie i Grønland, og en der ikke har fået så meget opmærksomhed. Selv om Carl Julius Spindlers salmer synges i kirken, er der ikke nødvendigvis mange der ved, at han var missionær ved Brødremenigheden og et gudsbenådet talent til både at ro kajak og digte. Og når først man får blik for den herrnhutiske baggrund, så åbner teksten sig på en ny måde, som mine studerende påpegede i dag. Selv om den ikke havde nogen egentlig økonomisk aktivitet i landet, bidrog Brødremenigheden, dens boplads, og dens teologi uden tvivl til kolonialismens vedvarende forsøg på at nedbryde Inuit kulturen og dens sociale strukturer. Men, de efterlader sig dog nogle vidnesbyrd, omend fra anden hånd, om de tusindvis af Inuit, der samledes i Sydvestgrønland, ved Noorliit, Akunaat, Alluitsoq og Narsamijit.

Christina Petterson

BDM - nyt

Bogen med biskop Kisanjis taler er nu udgivet. Den er blevet til ved BDMs hjælp og allerede behørigt indviet i Tabora og præsenteret i Christiansfeld. Den præsenterer et stykke afrikansk kirkehistorie fra den vigtige overgangsperiode fra europæisk til afrikansk lederskab. Den er udgivet på originalsproget, nemlig swahili.

I juli blev Pascal Benimana indviet til biskop i Brødrekirken i Bujumbura i Burundi. Til stede var mange af BDMs partnere, repræsenteret ved deres formænd, både fra Congo og Tanzania.

I juli var der også et stort kvindeseminar i Ilemba i Rukwa-provinsen, der varede i tre dage, med sang, bøn, forkyndelse, mad og samtale.

BDM har også støttet et seminar for evangelister i Kigoma, hvor Lusangibibelskolens rektor Daniel Kikoma var blandt lærerkræfterne

Tidligt i august ankom Bettina og Morten Poulsen med deres børn Karen og Victor

til Mwanza, hvor de de første par måneder får deres hjem op at stå og lærer swahili. Møbelgenbrug blev genåbnet i nye lokaler i Lindegade 61 den 1. september. Basunkoret bidrog med musik og generalsekretær Arngeir Langås holdt en tale i dagens anledning. Der var mange kunder og butikken har også fået flere frivillige.

Fra 14. til 25. august stod den på swahiliundervisning i Iringa for BDMs nye lærerfamilie til Sikonge og otte nye volontører.

Burundikirkens nye formand Edward Nsenyumva og nye biskop Pascal Benimana og syd-syd-missionær Mathias Kiligito har besøgt menigheden i Ngozi og andre menigheder. Østcongoprovinsens generalsekretær Modeste Abangwa har afholdt ledermøde

Bettina og Morten Poulsen med Karen og Victor

Janice og Mads på vej tilbage til missionsarbejdet i Kipili

hvor børnehjemmets handikappede børns ”pasningsmødre” deltog sammen med lærere, sygeplejersker og andre. Modeste, som er præst, underviste over temaet ”funktionsnedsættelse er ikke det samme som at være sat helt ud af funktion.” (Handicap er ikke lam-melse).

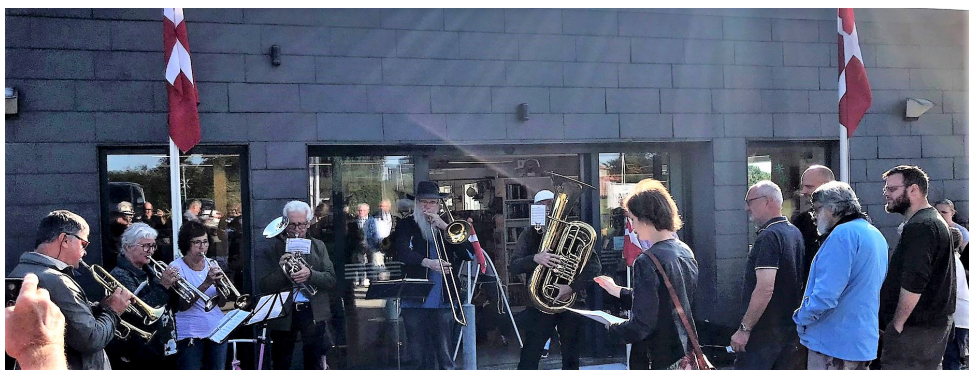
*BDMs nye lærerfamilie til Sikonge og otte nye
volontører klar til afgang.*

Den 10. september vendte Janice og Mads tilbage til missionsarbejdet i Kipili efter fuldførte studier ved All Nations Christian College. Tidligere på ugen besøgte de Christiansfeld og fik sat ansigt på de for dem nye navne i BDM-sekretariatet: Janna Rabjerg Barrit og Elsebet Møller Kudahl.

Fra 4. til 10. september foregik den 44. verdensvide Brødrekirkes synode i Cape Town, Sydafrika. BDMs formand Jørgen Bøytler var meget central i forberedelserne og udførelsen, i egenskab af hans hverv som administrator for kirkens centralbestyrelse. Temaet var: 'The Moravian Unity, Many Cultures, One Witness!' (Brødrekirkens enhed: Mange kulturer, et vidnesbyrd!)"

Den 22. august var BDMs frivillige på udflugt til Fur, hvor BDM også har en genbrugsbutik; Lusangi."

Generalsekretær Arngeir Langås

Fra indvielsen af den nye genbrugsbutik Lindegade 61

Et socialt eksperiment for 250 år siden

Christiania versus Christiansfeld

Af Leif Arffmann, fhv. provst

”I 1972 indgik regeringen og Christiania en aftale om at bevare bydelen som et socialt eksperiment, mod at beboerne betalte for vand og el og i øvrigt overholdt landets love”. Således kan vi læse om fristaden Christiania i Danmarkshistorien.dk. Ja, regeringen Jens Otto Krag III udstedte den 31.maj 1972 erklæring, hvori Christiania blev betegnet som ”et socialt eksperiment med det sigte at søge at give den enkelte forudsætninger for en mere meningsfyldt tilværelse.”

Just betegnelsen ”socialt eksperiment” kaldes frem i erindringen, når det imponerende værk ”En by på kongens mark”, efter endt læsning ligger foran læseren.

Der er tale om en antologi, udgivet i an-

ledning af 250 året for byen Christiansfelds anlæggelse samt opførelsen af Brødremenighedens menighedssal og anlæggelsen af kirkegården Gudsageren. Disse jubilæer blev fejret den 13. august 2023 med deltagelse af bl.a. H.K.H. Kronprinsen og H.K.H. Kronprinsessen.

Værket består af ni bidrag, en introduktion, tre bilag, et sag- og stedregister samt et navneregister. En oversigt over forfatterne kunne med fordel fuldstændiggøre værket. Der skal ikke her nævnes alle de ni bidrag, men uddrages tankegods herfra.

Det fremgår af bogens introduktion, at ambitionen ikke har ”været at skrive et nyt hovedværk om hele Christiansfelds historie, men at kaste nyt lys på tiden og samfundsforholdene omkring byens grundlæggelse og etablering og ikke mindst forudsætningerne herfor” (s.13)

Dette gøres på fortrinlig vis af bogens forfattere; under perspektivering af ovennævnte nutidige parallelitet, i særlig grad af menighedens præst, Jørgen Bøytler, der i artiklen ”Christiansfeld – med lov skal by bygges” redegør for, hvilke politiske tråde, der blev trukket i, før etableringen af Christiansfeld kunne blive til

virkelighed. Det var i høj grad kabinetsminister Johan Friedrich Struensee og dennes bror, finansdeputeret Carl August Struensee, der sørgede for, at de ”mæhriske brødre” kunne anlægge en by i Danmark. Jørgen Bøytler redegør til lige for de 18 friheder eller rettigheder, menigheden fik tildelt, ikke mindst skattefrihed og tilskud til byggeri i de første ti år, men dertil kom bl.a. dispensation for edsaflæggelse, fri næring i henseende til alle former for handel og håndværk, fri udrejse og fritagelse for soldaterindkvartering. Det er derfor ikke overraskende, at det er nærliggende at ”se grundlæggelsen af Christiansfeld som et socialt og økonomisk eksperiment, som nok er gennemprøvet i fx Tyskland og Amerika, men som er et nyt fænomen i Danmark” (s.76). Det er værd at bemærke, at det er de religiøse frihedsrettigheder, der står øverst, idet det som udgangspunkt slås fast, at de mæhriske brødre, d.v.s. herrnhutterne, tilslutter sig den uforandrede augsburgske konfession. Derved er etableringen af Christiansfeld i overensstemmelse med Danske Lov, og kongen, som overhoved for den evangelisk-lutherske kirke i sine riger, kan sove roligt om natten.

Bogen gør i flere artikler opmærksom på, at det ikke er muligt at betragte Christiansfelds tilblivelse uden at have andre herrnhutiske menigheder i erindring. Dette gælder ikke mindst menigheden i København, Det københavnske Brødresocietet, der holdt gudelige forsamlinger i menighedsmedlemmernes hjem, og på grund af konventikelpakaten af 1741, under tilsyn af den lokale sognepræst. Dette er veloplagt beskrevet af Sigrid Nielsby Christensen og Tine Reeh i artiklen ”...en aparte Kirke”. Med etableringen af Christiansfeld fik Brødresocietetet bedre vilkår, og egne lokaler i Stormgade, indtil disse blev revet ned på grund af en udvidelse af Nationalmuseet! En anden væsentlig herrnhutisk menighed blev dannet med udgangspunkt i Stepping Præstegård, beskrevet af Kristian Grøn og Michael Nobel Hviid. Her virkede præster, der i teologi var stærkt påvirkede af herrnhutterne, hvilket fik betydning i hele det sønderjyske område. Der blev således etableret præstekonventer i Stepping Præstegård en gang om måneden, hvor præsterne ”holdt fortrolige Hjertensunderholdninger” (s.52).

Brødremenigheden i Christiansfeld var hele tiden, ikke mindst i tilblivelsesårene, i hyppig kontakt med andre menigheder i Danmark og Tyskland, både herrnhutiske og lutherske menigheder, som følte sig åndsbeslægtede. Det træder tydeligt frem i flere af bogens artikler, ligesom Unitetsdirektionen (UAC) i Barby, syd for Magdeburg, har spillet en væsentlig rolle. Herfra blev der udsendt både skrivelser og personer for at sikre menighedens rettigheder i tilblivelsesprocessen og føre åndeligt tilsyn i de følgende år. I det hele taget fremgår det af flere

Brødremenigheden i Christiansfeld var hele tiden, ikke mindst i tilblivelsesårene, i hyppig kontakt med andre menigheder i Danmark og Tyskland, både herrnhutiske og lutherske menigheder, som følte sig åndsbeslægtede. Det træder tydeligt frem i flere af bogens artikler, ligesom Unitetsdirektionen (UAC) i Barby, syd for Magdeburg, har spillet en væsentlig rolle. Herfra blev der udsendt både skrivelser og personer for at sikre menighedens rettigheder i tilblivelsesprocessen og føre åndeligt tilsyn i de følgende år. I det hele taget fremgår det af flere artikler, at der har hersket en international ånd i Brødremenigheden, ikke kun i kraft af de tilrejsende sydfra, men også fordi menigheden selv drev missionsvirksomhed i Vestindien, Tranquebar og Grønland. En bemærkning på s. 116 om, at sondringen mellem folk, der kom ”indefra” og udefra ikke bunder i nationalistiske interesser fra forfatteren side, må dog synes at være læseren uvedkommende. Der er i artiklerne mange værdifulde og mange interessante oplysninger om rejseruter til og fra Christiansfeld, dokumenteret i breve og optegnelser i det righoldige arkivmateriale, der findes i Unitätsarchiv Herrnhut og Brødremenighedens Arkiv i Christiansfeld. (En oplysning på s. 149 om en rejserute via Elmshavn må dog bero på en misforståelse, da der efter anmelderens geografiske kendskab må være tale om Elmshorn). Men de indenlandske relationer blev også dyrket i høj grad, ikke mindst i forhold til centraladministrationen i København og de regionale styringsorganer i kirke og stat.

Et fascinerende bidrag er Kolbjørn Nejse Nybos bidrag (oversat fra norsk af Michael Nobel Hviid) om Christiansfeld i lyset af tanker om og i visse tilfælde opførelsen af andre kristne idealbyer. Det fremgår her, at Christiansfeld netop blev anlagt og bygget ud fra sådanne overordnede principper, men også med skyldig hensyntagen til de lokale forhold.

Et væsentligt bilag er Bilag 2: ”Oversigt over Brødremenigheden i Danmark 1731-1800”. Her får vi i kort form, opstillet i årstal, hvorledes menigheden blev dannet og byen Christiansfeld opført, således at de mange oplysninger i artiklerne kan sættes ind i en årstalsmæssig sammenhæng. Det bliver også her tydeligt, at Christiansfeld er andet og mere end et socialt eksperiment.

Vil man vide noget om de historiske og religiøse forhold i Nordeuropa, herunder Danmark i anden halvdel af 1700-tallet, kan man med stor fordel anskaffe sig ”En by på kongens mark”, og når man har læst den, så ved man virkelig meget mere. Det er en bog, der kan anbefales, og som til fulde understøtter, at netop Christiansfeld i 2015 blev optaget på UNESCOs Verdensarvsliste.

Læs den og bliv klogere!

[Historie-online.dk, den 20. september 2023]

Kirkelige meddelelser:

Dåb:

Den 17. september 2023 holdt Sandra og Daniel Bøytler deres pige Esther Nee-
ma Bøytler over dåben. I ønskes hjerteligt tillykke.

Indsamlede midler gennem kollekter:

Ved redaktionens slutning var der siden sidste blads udgivelse indkommet til:

Brødremenighedens Danske Mission	8.909,50 kr.

Brødremenigheden i Christiansfeld	1.578,50 kr.

Folkekirkens Nødhjælp, Ukraine hjælp	3.172,00 kr.

Vi takker på modtagernes vegne.

Morgensang og bøn hver fredag klokken 9.00

Morgensang og bøn hver fredag kl. 9.00 i Søstrehusets Korsal

Benyt elevatorindgang. Velkommen til alle! *Else Marie Larsen*

Gudstjeneste i kirkesalen og online

Linket står også på Brødremenighedens Hjemmeside:

www.Brødremenigheden.dk

Kirkefrokost i Duetten

Der er frokost umiddelbart efter gudstjenesten søndag den 19. november og den
21. januar. 40 kr. Tilmelding til Anna 21 60 66 41 eller asvennesen@gmail.com
eller på lister i kirkens forstuer.

Suppedas i Duetten

Mandag den 23.10.23 er der suppedas kl. 17.30. Døren åbnes i Duetten kl. 15.30
til kaffe, 30 kr. for suppe. Tilmelding til Anne-Marie

30 26 22 76 eller am@hams6070.dk eller på lister i kirkens forstuer.

Stor tak til alle

der lørdag den 12. august hjalp til på den ene eller anden måde, så vi kunne be-
spise 130 gæster og medlemmer. Det blev en god oplevelse.

Hilsen og tak fra Anne-Marie

Matiné:

Lørdag den 2. december Matiné fra 11.00 - 11.30 i kirken.

Juliane Ilgner spiller. Der er ingen entré

Sykreds 4. kvartal 2023

05. oktober: Demensen flytter ind ved Jytte Schmidt

19. oktober: Efterårsferie

02. november: Janna fra BDM fortæller om sit arbejde og rejse til
Palæstina og Stjernebjerget

16. november: Birgitte Jensen, en gang spejder altid spejder

30. november: Juleafslutning og æbleskiver

Sykredsen mødes i Præsteboligen kl. 15.00 på de nævnte datoer.

Alle er velkomne. *Ellen Bøytler*

Koncerter i 4. kvartal 2023

06. 10. kl. 19.30 i Korsalen - Anna Nadiyan spiller Grieg

05. 11. kl. 15.30 i Kirken - Koncert med Kor 72

17. 11. kl. 19.30 i Korsalen - Floating Sofa Quartet

09. 12. kl. 15.00 i Kirken - Julekoncert med Coro Misto

12. 12. kl. 19.30 i Kirken - Julekoncert Haderslev Lærerkor

14. 12. kl. 19.30 i Kirken - Julekoncert med Per Nielsen

Menighedsmøde

Menighedsmøde med opstilling af kandidater til Ældsteråd og Synode i Duetten
torsdag den 12. oktober klokken 19.30

Saltjerner møde i Duetten

Tirsdag den 28. november kl. 19.00 Kan du tænke dig at være saltjener, en gang
imellem så er du meget velkommen.

Få Menighedsbladet på mail

Flere har givet udtryk for at de gerne vil modtage bladet på mail. Dette ønske vil
vi gerne imødekomme.

De der ønsker at modtage bladet på mail, skal blot sende besked på
broedremenigheden@christiansfeld.tv så vi har navn og mail adresse rigtig.

Måned:	Dato:	Day:	Tid:	Sted:	Tjeneste:	Tekst:	Præst:
Oktober	01.	17. søndag e. trinitatis	10.30	store	Gudstjeneste	Luk. 14,1-11	J. Bøytler
	08.	18. søndag e. trinitatis	10.30	store	Fælles Gudstj./Nadver og kaffe	Matt. 22,34-46	J. Bøytler
	15.	19. søndag e. trinitatis	10.30	store	Gudstjeneste	Mark. 2,1-12	J. Bøytler
	22.	20. søndag e. trinitatis	10.30	store	Gudstjeneste	Matt. 22,1-14	K. Knudsen
	29.	21. søndag e. trinitatis	10.30	store	Gudstjeneste/Kirkekafe	Joh. 4,46-53	J. Bøytler
	05.	Alle helgens dag	10.30	store	Gudstjeneste	Matt. 5,1-12	J. Bøytler
November	12.	Ældstefest	10.30	store	Gudstjeneste	Matt. 22,15-22	J. Bøytler
	12.	Ældstefest	14.30	store	Kærlighedsmåltid		J. Bøytler
	12.	Ældstefest	19.00	store	Nadver		J. Bøytler
	19.	24. søndag e. trinitatis	10.30	store	Gudstjeneste	Matt. 9,18-26	J. Bøytler
	26.	Sidste søndag i kirkeåret	10.30	store	Gudstjeneste/Kirkekafe	Matt. 25,31-46	J. Bøytler
December	03.	1. søndag i advent	17.00	store	Hosianna med korsang	Luk. 4,16-30	J. Bøytler
	06.	Onsdag	19.00	korsal	Sanggudstjeneste kor		J. Bøytler
	10.	2. søndag i advent	10.30	store	Gudstjeneste	Matt. 25,1-13	J. Bøytler
	13.	Onsdag	19.00	korsal	Sanggudstjeneste kor		J. Bøytler
	17.	3. søndag i advent	10.30	store	Gudstjeneste/Nadver	Luk. 1,67-80	J. Bøytler
	20.	Onsdag	19.00	korsal	Sanggudstjeneste kor		
	24.	Julemorgen	07.30	store	Morgensang		J. Bøytler
	24.	Juleaften	19.00	store	Juleaften med korsang	Matt. 1,18-25	J. Bøytler
	25.	1. Juledag	10.30	store	Gudstjeneste med kor	Joh. 1,1-14	J. Bøytler
	26.	2. Juledag	17.00	store	Gudstjeneste	Matt. 10,32-42	J. Bøytler
	31.	Nyårsaften	23.30	store	Gudstjeneste med kor		J. Bøytler